

XIX. Yüzyılda Sakız Adası'nda Sigortacılık Sektörü

Yunus Özger

Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

yunus.ozger@bozok.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2830-9515>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi	26.09.2020
Kabul Tarihi	25.12.2020
Yayın Tarihi	31.12.2020
Doi	10.52003/etut.2021.2

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

ETÜT, Sayı: 1, Aralık, 2020, Erzurum/TÜRKİYE

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

Insurance Sector in Chios in 19th Century

Yunus Özger

Professor, YozgatBozok University, Faculty of Science and Literature, Department of History

yunus.ozger@bozok.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2830-9515>

ARTICLE INFORMATION

Article Types	Research Article
Received Date	26.09.2020
Accepted Date	25.12.2020
Date Published	31.12.2020
Doi	10.52003/etut.2021.2

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal

ETUT, Issue: 1, December 2020, Erzurum/TURKEY

<https://dergi.erasurum.edu.tr/tarih>

XIX. Yüzyılda Sakız Adası'nda Sigortacılık Sektörü

Yunus Özger

Öz

Sakız Adası, bazı kaynaklara göre Osmanlı Devleti'ne sigortacılığın girdiği ilk yerdir. Arşiv kaynaklarına göre, XIX. yüzyıl boyunca Sakız Adası'nda birçok sigorta şirketi faaliyet göstermiştir. Avusturya, İngiltere, Fransa, Yunanistan ve Romanya merkezli şirketler, sigortacılık alanında rekabet etmişlerdir. Adada uzun yıllar Dýo Aderfés isimli şirket, Osmanlı hükümetinden ruhsat almaksızın sigorta işlemleri yapmıştır. Osmanlı Hükümeti, yabancı şirketleri denetim altına almak için büyük gayret göstermiştir. Bu konuyu yasal zeminde çözmek için iç tüzük hazırlamıştır. Ancak kapitülasyonlar sebebiyle tüzük uygulanamamıştır. 1891'de Sakız Adası merkezli, Osmanlı kanunlarına bağlı Les Deux Soeurs adlı sigorta şirketi kurulmuştur. Ancak bu şirketin bir öncekinin (Dýo Aderfés) devamı olup sadece isim değiştirdiği anlaşılmıştır. Hükümet, bütün şehirlere olduğu gibi Sakız Adası'na da bir tebliğ göndermiş ve sigortacılık işlemlerinde Osmanlı Sigorta Şirketi'ni tercih etmelerini istemiştir. Bu araştırmada, Sakız Adası'nda sigortacılık yapan şirketler konusu ele alınmış ve aralarındaki rekabet üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sigortacılık, Sakız Adası, Sigorta Şirketleri

Insurance Sector in Chios in 19th Century

Abstract

According to some sources, Chios Island is the first place where insurance business entered the Ottoman Empire. According to archive sources, many insurance companies operated in Chios during the 19th century. Companies based in Austria, England, France, Greece and Romania competed in the field of insurance. For many years, the company named Dýo Aderfés carried out insurance transactions on the island without obtaining a license from the Ottoman government. The Ottoman Government made great efforts to control foreign companies. An internal regulation has been prepared to resolve this issue on legal grounds. However, the regulation could not be implemented due to capitulations. In 1891, the first insurance company, Les Deux Soeurs, based in Chios, was established under Ottoman law. However, it was understood that this company is a continuation of the previous one and only changed its name. The government sent a notification to Chios, as in all cities, and asked them to prefer the Ottoman Insurance Company in their insurance transactions. In this research, the issue of insurance companies in Chios was addressed and the competition between them was emphasized.

Keywords: Insurance, Chios, Insurance Companies.

Giriş

Sigorta kavramı, İtalyanca *sicurta* teriminden Türk diline geçmiştir. İngilizcesi “*insurance*” olan terimin Fransızca karşılığı “*assurance*”dır.¹ Osman Nuri Ergin, sigorta kavramını “*bir ücret-i muayyene mukabilinde tazmin taahhüdüyle kazadan temin manasında istimal olunmuştur*” şeklinde tanımlar. Sigortacılık fikrinin, deniz kazalarındaki artışın zararını önlemek üzere, ilk olarak XIV. yüzyılda İtalya’da ortaya çıktığını söyler.² Gerçekte denizcilik, ticaret ve sigortacılık arasında doğrudan bir ilişki vardır. Deniz ticaretinin geliştiği ülkeler ya da şehirlerde sigorta şirketlerinin teşekkülü doğal karşılanır. Bu yönüyle Avrupa’da olduğu gibi İslam dünyasında da kurulan ilk sigorta çeşidi, *sigorta-ı bahri* olarak tanımlanan deniz sigortacılığıdır.³ Sektörün Osmanlı topraklarına girişi, Batı’ya göre oldukça geç tarihte gerçekleşti. Osmanlı şehirlerinde dış ticaretle uğraşan kesimler, Batı’da tüccarın mallarını sigortalatma uygulamalarını takip ederek, benzer içimde deniz sigortası talep ettiler. İngiltere ve Fransa’nın bir süre sonra sigortayı zorunlu tutması, söz konu talebi arttırdı.⁴ Bunun neticesinde XIX. yüzyıl ortalarında, Osmanlı şehirlerinde yabancı sigorta şirketlerinin gücü hissedilir dereceye yükseldi.

Ege Denizi’nin beşinci büyük adası olan Sakız, 1566 yılında Piyâle Paşa tarafından çatışmasız ele geçirildi ve 1913’e kadar Osmanlı hâkimiyetinde kaldı. İdari olarak müstakil sancak şeklinde Kaptan Paşa Eyaleti’ne bağlandı ve bu yapı uzun süre devam etti. Tanzimat reformları sürecinde 1849’da Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine dâhil edildi.⁵ Sakız, daha Osmanlı fethinden önce 1513’te İngiliz konsoloslğunun kurulduğu önemli bir ticari üs ve tedarik merkeziydi.⁶ Donanmanın marangoz ve burgucu ihtiyacı, Rodos, İstanköy ve Meyis ile birlikte buradan temin edilirdi.⁷ Osmanlı yönetimi, adanın bu potansiyelini geliştirmek için

¹ Ahmed Reşid, *Hukuk-ı Ticaret*, Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Matbaası, İstanbul 1312, s. 366.

² Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, cilt III, Dersaadet Matbaası, Dersaadet 1330, s. 806.

³ Vardit Rispler Chaim, “Insurance and Semi-Insurance Transactions in Islamic History Until the 19th Century”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 34, No. 3 (1991), p.157.

⁴ Murat Baskıcı, “Osmanlı Anadoluşunda Sigorta Piyasası: 1860–1918”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 57, sayı 4, Ekim-Aralık 2002, s. 3.

⁵ Ali Fuat Örenç. “Sakız Adası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt XXXVI, İstanbul 2009, s.6.

⁶ David O’Byrn, “Britain and Turkey - A Long Running Relationship”, *Insight Turkey*, May 1997, No. 5 (May 1997), p. 113.

⁷ Fatma Şimşek, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinde Kaçak Gemi Yapımı”, *Bellekten*, Nisan 2019, cilt LXXXIII, sayı 296, s.202.

ticaret erbabına büyük kolaylıklar sağladı.⁸ XIX. yüzyıl başlarında yelkenliden buharlıya dönüşen gemi teknolojisine ayak uydurmaları ve yeni tip gemiciliği öğrenmeleri için adada bir deniz mektebi açıldı.⁹

1.Sakız Adası ve Sigortacılık

Sakız Adası, sigortacılık açısından önem arz eden bir yerdi. Sakızlı Rum tüccar, 1770'lerde Livorno ve Trieste'de açılan sigorta şirketlerinde aktif rol oynuyorlardı. 1850'lerde adada iki sigorta şirketi faal iken, 1877'de bu sayı beş-altıya çıkmıştı.¹⁰ Jeopolitik konumundan olsa gerek, bazı kaynaklar Osmanlı'ya sigortacılığın ilk girişi yerinin Sakız Adası olduğunu ifade etmektedirler.¹¹

Osmanlı Arşivinde, Sakız Adası'nda sigortacılık işlemleriyle ilgili şimdilik rastlanılan ilk belge 1860 tarihlidir. Bu tarih, aynı zamanda Osmanlı ülkesinde ilk defa deniz sigortasıyla ilgili hükümlerin yer aldığı Ticaret Kanununun çıkış tarihidir.¹² Karşılaşılan belgede adanın sigorta ile anılması pek de olumlu değildir. Mesele, Avusturya menşeli Trieste Sigorta şirketine bağlı Saint Corci isimli bir yük gemisinin adada karaya oturması sırasında, gemi mallarından bir kısmının ada sakinleri tarafından izinsizce alınmasıyla ilgilidir.¹³ Yaşanan olumsuz hadise üzerine, şirketin bağlı bulunduğu Avusturya elçiliği, derhal olaya müdahil oldu. Hadisenin soruşturulmasını ve suçluların ortaya çıkarılmasını istedi. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti, gereği için Cezayir-i Bahr-i Sefid mutasarrıfı ile Sakız Kaymakamına emir gönderdi. Ardından alınan mallar iade edildi ve şirket de

⁸ Filiz Yaşar Keskin, *Bir Osmanlı Adasında Toplum ve Ekonomi (XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Sakız)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, s.32.

⁹ Ali İhsan Gencer, "Sakız Adası'nda Açılan Özel Bahriye Mektebi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı 8-9, İstanbul 1980, s.103-104.

¹⁰ Hakan Başarılı, *XIX. Yüzyılda Sakız Adası Ticareti*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s.67-68.

¹¹ "...bizde sigorta acentesi ibtida Sakız'da sonra Dersaadet'te teşekkül etmiş..."İbn Hazm Ferid, "Siyaset-i Şeriyye: Sigorta", *Beyanülhak*, cilt: II, sayı: 27, sayfa: 633-636, 23 Mart 1325.

¹² Baskıcı, "Osmanlı Anadoluşunda Sigorta Piyasası",s.5.

¹³ "...Avusturya devletine mensüb Tiryeste sigorta kumpanyasına bağlı ve räkibi olduğu kapudâne tarafından karaya düşürülmüş olan Saint Jorji ta'bir olunur bir kato birik sefinesinin humülesine Sakız Ceziresi ahalisinin ba'zıları tarafından humüle-i mezkûrenin..."BOA.(Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivleri Başkanlığı). HR. MKT (Hâriciye Mektûbi).nr. 341/26, v.2, 15 Zilhicce 1276 [4 Temmuz 1860].

şikâyetini geri çekti.¹⁴ Böylece olay, ülkeler arası bir problem haline gelmeden çözülmüş oldu.

Sakız Adası'nın sigorta ile ilk karşılaşmasının elbette bu şekilde olduğunu düşünmek doğru değildir. Ancak rutin sigortacılık işlemleriyle ilgili şimdilik başka bir vesika bulunamaması, buradaki sigortalı ilk işlem tarihinin tespitini zorlaştırmaktadır.

2.Yabancı Sigorta Şirketlerinin Faaliyetleri

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sakız Adası'nda sigorta işlemi yapan bir kaç yabancı şirket vardı. Bunlar arasında La Badoise et Wurtembergeoise, Le Haut-Rhin, The Underwriting and Agency, Association de Londres öne çıkmaktaydı.¹⁵ Ayrıca Çetves?, L'omonía,¹⁶ Arhangelos ve Dýo Aderfés'in faaliyetleri de dikkat çekmekteydi. Özellikle Yunan sigorta şirketleri, Sakız'da aktif rol oynamaya çalışıyor, şubeler açarak sigortacılık işlemleri yapıyorlardı. Mesela Arhangelos? Şirketinin 1870'lerde temsilciliği bulunuyordu ve bu şirket, Osmanlı sancağı taşıyan Aya Nikola adlı geminin taşıdığı malzemeleri de sigorta ediyordu.¹⁷ 1882'de Romanya adlı bir sigorta şirketinin burada faal olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Yine ismi net olarak tespit edilemese de bir İngiliz sigorta şirketinin Sakız'da temsilcisinin olduğu ve bu kişinin söz konusu

¹⁴“...bu bâbda medhali olanların seri'ân istindâk olunup eşyâ-yı mezkûre istirdâd olunması...haklarında sigorta şirketi kumpanya acentesi iddi'âsından vazgeçtiği kimesneler hakkında...” BOA. HR. MKT. nr.356/98, 7 Cemaziyelevvel 1277 [22 Kasım 1860].

¹⁵Başarılı, “XIX. Yüzyılda Sakız Adası Ticareti”, s.69.

¹⁶“...ruhsat-ı resmîye istihsâl eylemeleri için vilâyetçe bir müddet-i münâsibet a'yînive ...ruhsat-ı resmîye istihsâl edemedikleri hâlde zıkr olunan şirketlerin sûret-i kat'ıyyede olarak men'i ve ilgâsı husûsu ...” BOA. DH.MKT (Dâhiliye Mektûbi) nr. 1871/ 109, v.3, 14 Eylül 1307 [26 Eylül 1891].

¹⁷“...Yunanistan'da bulunan Arhangelos? nâm sigorta kumpanyasının bundan akdem sigorta etmiş olduğu Osmanlı sancağını hâmil Aya Nikola nâmında bir kut'a sefinenin kapudâni Halkiya'nın ...mezkûr kumpanyanın Sakız Ceziresinde bulunan acentesiyle ...” BOA. HR. MKT.nr. 760/96, 8 Recep 1289 [11 Eylül 1872].

¹⁸“...Sakız'da tevellüd etmiş ...Polemidi nâm kimsenin tahkik-i taâbi'yyeti hakkında cereyân etmekte olan... merkûm ile Romanya Sigorta kumpânyası beyninde olan da'vânın...”BOA. HR. UHM (Umûr-ı Hukûk-ı Muhtelita Müdüriyeti), nr. 227/73, v.5, 16 Eylül 1298 [28 Eylül 1882].

şirketin Rodos ve Kalimnos'da şube açması için girişimlerde bulunduğu görülmektedir.¹⁹

1890'larda sigortacılık aktivitesi en büyük şirket, yine bir Yunan deniz sigorta şirketi idi. Şirketin adı, hem döneme ait arşiv belgelerinde hem de sonraki devirlerde arşiv personelinin işlediği kataloglarda (ديو ادليفه) "Divadlife- Divadelf" olarak telaffuz ediliyordu. Konuyla ilgili neredeyse bütün belgelerde şirket ismi bu şekilde geçiyordu. Ancak rastlanılan bir başka vesikada, şirketin adının Yunan dilinde "iki kız kardeş" manasına geldiği yazılıdır.²⁰ Yunanca sözlüklerde "iki kız kardeş" kelimesinin karşılığı "dýo aderfés" (δύο αδερφές) olarak yer alır.²¹ Buradan açıkça anlaşılacağı üzere, orijinal adı *dýo aderfés* olan şirket adı, telaffuzdan kaynaklı olarak (ديو ادليفه) "Divadlife- Divadelf" şeklinde işlenmiştir. Bir belgede ise aynı şirketin adı yine telaffuz hatası olarak "The White Sea" olarak kaydedilmiştir.²²

Dýo Aderfés Şirketinin faal olduğu dönemde yürürlükteki Osmanlı mevzuatına göre; yabancı şirketlerin faaliyet yapabilmeleri, Osmanlı hükümetinden resmi ruhsat almalarına bağlıydı. Fakat mezkûr şirket, bu izni almamıştı. Üstelik sözleşme hükümleri, Osmanlı kanunlarına değil Yunan kanunlarına bağlıydı. Bu nedenle birkaç açıdan mahzurlu görüldüğünden faaliyetleri askıya alındı.²³ Aslında bu şirketle aynı durumda olan ve ruhsatsız olarak yaklaşık otuz kırk seneden beri sigortacılık işlemleri yaptığı belirtilen Çetves? ve L'Omonia adlı iki şirket daha vardı. Osmanlı Hükümeti, ada halkının deniz ticaretiyle geçimlerini sağladıklarını bildiğinden, söz konusu şirketleri lağvetme yoluna gitmedi ya da gidemedi. Diğer taraftan hükümet, resmi izin olmadığında gemi sahibi tüccarın sigorta şirketleriyle yaşaması muhtemel sorunların tam olarak çözülemeyeceğini de hesaba katmak zorundaydı. Bu nedenle

¹⁹ "...Londra sigorta şirketlerinden biri nâmına Kalimnos ve Rodos'da şu'be teşkiline dâ'ir mezkûr şirketin Sakız'daki adamı tarafından tanzîm..." BOA. DH. MKT. nr.207/ 60, v.6, 1 Mart 1310 [13 Mart 1894].

²⁰ BOA. ŞD (Şûrâ-yı Devlet). nr.3013/69, 4 Safer 1320 [13 Mayıs 1902].

²¹ Sözü edilen iki kız kardeş kelimesinin Yunanca sözlüklerdeki karşılığı "dýo aderfés" (δύο αδερφές) dir. Bkz. <https://turkce-yunanca.cevirsozluk.com/#tr|el|iki%20k%C4%B1z%20karde%C5%9F%0A>. 28.12.2020.

²² BOA. DH. MKT. nr.1804 /18, 17 Kanun-ı sani 1306 [29 Ocak 1891].

²³ "...Sakız Ceziresinde te'mînât-ı bahriyeye mahsûs olarak bilâ me'zûniyet teşkîl olunmuş olan Divadlife [dýoaderfés] nâm bahri sigorta şirketinin mukâvele nâmesi Yunan devleti kavânîni ahkâmına tefhikân olunmuş olmasına mebnî icrâ-yı mu'âmeleye me'zûn bırakılması câ'iz olamayacağı..." BOA. DH. MKT. nr. 1871/ 109, v.1, 14 Eylül 1307 [26 Eylül 1891].

bir orta yol bulma arayışına gitti. Kesin kurallar koyarak lağvetme yerine, ek süre vererek ruhsat almalarını temine çalıştı. Süre sonunda izin almazlar ise lağvedileceklerdi.²⁴

Dýo Aderfés, tanınan sürede gerekli düzenlemeleri yapmadı. Muhtevası bilinmemekle beraber, ortakları arasında da anlaşmazlık çıktı. Bu gelişmeler ardından zaten istenilen resmi işlemleri yapmayan, özellikle Yunan kanunlarına göre tanzim edilmiş meselesini tashih etmeyen şirketin muamelesi, Sakız Ticaret Mahkemesince feshedildi.²⁵ Özellikle Osmanlı kanunlarına tabi olma hususundaki dirençleri, hükümet tarafından “*icrâ-yı mu‘âmeleye me‘zûniyeti, tecviz olunur mevâddan olmadığı*” şeklinde değerlendirildi. Kısacası bunun kabul edilebilir bir husus olamayacağı belirtildi ve bu nedenle feshine karar verildi. Ancak mezkûr şirket, kararı kabul etmedi. Sakız Adası'nda sigortacılık işlemlerine tekrar başlamak için yeni bir başvuru daha yaptı. Meseleyi inceleyen ilgili kurullar, mevzuat gereği anonim şirketlerin Osmanlı hükümetinden ruhsat alarak kurulabileceklerini aksi halde bunun mümkün olamayacağını söylediler.²⁶ Böylece yeniden kuruluşa onay vermediler. Sonraki evrede şirketin yeni itirazları oldu. Dersaadet Ticaret Mahkemesi, yaptığı değerlendirme sonrasında şirketin yeniden açılmasına karar verdi ve durumu Sakız Bidayet Mahkemesi başkanlığına bildirdi. Sakız Mutasarrıflığı, şirketin şartnamesinin Yunan kanunlarına bağlı olması nedeniyle işlem yapmasının uygun olamayacağını söyledi. Bunun üzerine mesele Adliye Nezareti'ne taşındı. Cereyan eden yazışmalarda, anonim şirketlerin Osmanlı hükümetinin ruhsatıyla işlem yapabilecekleri tespiti tekrar yapıldı ve mahkemenin de bu doğrultuda karar verdiği ifade edildi. Adliye Nezareti, söz konusu kararın şirketin orada idareten muamele icrasına engel olamayacağını; Osmanlı Devleti hukukuna zarar verici nitelikte olan mukavelenamesinin değiştirilmesi işleminin idareye ait bulunduğunu açıkça beyan etti. Durumu Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine tebliğ ederek, tekrar faaliyetine izin verilmesini

²⁴ “...ruhsat-ı resmîye istihsâl eylemeleri için vilâyetçe bir müddet-i münasibe ta‘yînive ...ruhsat-ı resmîye istihsâl edemedikleri hâlde zikrolunan şirketlerin sûret-i kat‘iyyede olarak men‘i ve ilgâsı husûsü ...” BOA. DH. MKT. 1871-109, v.3, 14 Eylül 1307 [26 Eylül 1891].

²⁵ “...hissedârâm beyninde tahaddüs eden münâza‘a üzerine Sakız Ticâret Mahkemesince mu‘âmelesi fesh ve ta‘dil edilmiş olan Divadlife nâm bahri sigorta şirketinin...” BOA. DH. MKT.1775-30, 15 Teşrin-i evvel 1306 [27 Ekim 1890].

²⁶ “...anonim şirketlerin hükümet-i seniyyenin ruhsatıyla teşekkül edebileceği ...” BOA. DH. MKT. 1785-13, 14 Teşrin-i sani 1306 [26 Kasım 1890].

istedi. Vilayet yönetimi, mahzurlarını ortaya koyarak bu şekilde sigortacılık yapılmasına karşı çıktı. Bir müddet kendilerine süre verilmesi ve resmi ruhsat almalarının temin edilmesine tekrar imkân verilmesi, şayet bu olmadığı takdirde sözleşmelerinin feshedilmesinin en makul çözüm olacağını bildirdi.²⁷ Böylece şirkete gönülsüz de olsa yeniden çalışma izni verildi.

Kurumların meseleyi bu şekilde alttan almalarının sebebi, sigortacılığın en büyük problemleri taraflarından biri olan kapitülasyonlar idi. Esasında yaşanan sorun, Osmanlı coğrafyası açısından kronikleşmişti. Avrupa şehirlerinde kurulu şirketler, sadece Sakız Adası'nda değil, diğer Osmanlı kentlerinde de izinsiz faaliyette bulunuyor ve devlet bunları zabt u rapt altına almak istiyordu. Bunun için bir yasal düzenleme yapılması zaruri idi. Fakat şirketler, her defasında kapitülasyonları gerekçe göstererek buna direniyorlardı. Tüccar ve şirket arasında muhtemel mahkemelik meselelerde, şirketler kendi iç tüzüklerine dayanarak, davaların şirket genel merkezinin bulunduğu kendi ülkelerinde görülmesini istiyorlardı. Mahkemeye gitmeye yanaşmıyorlar, aleyhlerine bir karar verilmesi durumunda talep edilen paranın genel merkezdeki sandıktan tahsilini istiyorlardı. İşte bu nedenlerle hükümet ile sigorta şirketleri arasında yıllarca sürüp gidecek olan yasal düzenleme tartışması bir türlü çözüme kavuşturulamıyordu. Meselenin halli için ilk olarak 7 Aralık 1887 [23 Teşrin-i sani 1303] tarihinde “*Memâlik-i Ecnebiyede Teşekkül eden Anonim Şirketlerin Memâlik-i Devlet-i Aliyyede İcrâ-yı Mu'âmelât İçün Güşâd veyahut Ta'yîn Edecekleri Acenteler Hakkında Nizâm-nâme*” adlı tüzük çıkarılmıştı.²⁸ Ancak İstanbul'daki bazı yabancı elçiliklerin kanun dışı itirazları ve yine kapitülasyonları bahane göstermeleri nedeniyle bir türlü uygulama imkânı bulamamıştı.²⁹ Osmanlı Hükümeti, bir yandan tüzüğü uygulamaya çalışırken, öte yandan genel merkezleri Osmanlı kentlerinde bulunan ve Osmanlı kanunlarına tabi olan şirketlerin kurulmasını teşvik ediyordu. İşte bu bağlamda Sakız Adası'nda yeni bir şirketin kuruluş süreci başlatıldı.

²⁷ “...gerek bunun gerek sâlifü'z-zıkr iki şirketin ruhsat-ı resmîye istihsâl eylemeli için bir müddet-i münâsibe ta'yîniyle ...” BOA. DH. MKT, 1804-18, 17 Kanun-ı sani 1306 [29 Ocak 1891].

²⁸ Yunus Özger, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi*, İdeal Yayınları, İstanbul 2017, s. 200-201.

²⁹ Fatih Kahya, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, Libra Yayınları, İstanbul 2010, s.214.

3.Les Deux Soeurs Şirketinin Kuruluşu

Dýo Aderfés şirketinin Osmanlı hükümetinden resmi izin almaması ve Osmanlı kanunlarına tabi olmaması gerekçesiyle sözleşmesi feshedilmişti. Bunun üzerine yönetim merkezi Sakız Adası'nda bulunan yeni bir sigorta şirketi kurulması fikri doğdu. Gelişmeler sonrasında 1890 senesinde “Les Deux Soeurs” isimli, her türlü deniz kazasına karşı sigortacılık yapmak üzere yeni bir sigorta şirketi kurulması teklifi ortaya çıktı.³⁰

Les Deux Soeurs deniz sigorta şirketinin tüzüğü, yönetim kurulu vekili Yorgaki Apostolidi ve Mihalaki Çelebidi imzasıyla Ticaret Nezareti'ne sevk edildi. Burada Ticaret İdaresi Encümen Nezareti tarafından incelendi. İlgili kurul, nizamname layihasını matbu Osmanlı anonim şirketler nizamnamesine uygun buldu.³¹ Ardından bürokratik teamüller gereği, Şura-yı Devlet'e oradan Meclis-i Vükelaya sevk edildi. Şurayı Devlet Tanzimat Dairesi, tüzüğü baştan sona tetkik etti. Şirketin deniz kazalarıyla ilgili sigorta işlemleri yapacağı, tüzük layihasının usule uygun olduğu görüldü. Ancak üyelerden birisi, bu tür şirketlerin halktan göreceği rağbetin, şirketin mali durumuyla doğrudan ilgili olduğunu söyledi. Bunun için itibari sermayesinin %10'u ile yetinilmeyip en az 1/3'ü tedarik edildikten sonra sigortacılık işlemlerine başlanması gerektiğini, ayrıca ihtiyat akçesi tutarının %10'dan % 20'ye yükseltilmesi gerektiğini bildirdi. Ardından meseleyi ele alan Meclis-i Vükela üyeleri de bu görüşü aynen benimsedi. Şirket sermayesinin 50 bin liraya yükseltilmesini istedi.³² Bu tadilatlar sonrasında karar metni Sadarete sevk edildi. Mevzuat açısından herhangi bir sorun gözükmeyen iç tüzük, Sadrazam Kamil Paşa tarafından iradesi alınmak üzere 2 Temmuz 1891'de padişah II. Abdülhamid'e takdim edildi.³³ Ancak kısa sürede olumlu bir irade çıkmadı. Yaklaşık üç ay sonra Kamil Paşa, 21 Ekim 1891'de yeni bir tezkire daha gönderdi. Bu defa sekiz gün sonra padişah II. Abdülhamid'in olumlu iradesi

³⁰ “...her nev'i kazâ ve muhâtarât-ı bahriyeye karşı sigorta mu'âmelâtını te'mîn etmek üzere Sakız'da le de sur (Les Deux Soeurs) 'unvânıyla bir Osmanlı anonim sigorta şirketi teşkil ve ihdâs edilmiş olduğundan...” BOA. ŞD,1190-36, v.1, 21 Ağustos 1306 [2 Eylül 1890].

³¹ “...bi't-tetkîk esâsen anonim şirketleri matbû' numunesine muvâfik...” BOA, ŞD, 1190-36, 21 Ağustos 1306 [2 Eylül 1890].

³² “...şirket-i mezkûre sermâyesinin mîkdârı elli bin liraya iblâğ olunmakla ...” BOA. İrâde Meclis-i Mahsûs (İ. MMS.) nr. 126-5397, v.1-2, 24 Ağustos 1306 [5 Eylül 1890].

³³ “...tezkire-i senvâverî ile bi't-takdîm istizân-ı keyfiyet olunmuştu mu'âmele-i lâzimenin icrâsı için mürâccâ'at ve istidâ'â vuku 'bulmakta olduğundan ol-bâbda her ne vechle emr u fermân buyurulur ise ...” BOA. Yıldız Sadâret Husûsi Ma'rûzât (Y.A.HUS), 248-78, 25 Zilkade 1308 [2 Temmuz 1891].

alındı.³⁴ Böylece deniz ticareti açısından önemli bir konumda bulunan Sakız Adası tüccar ve sakinleri, Osmanlı kanunlarına tabi bir sigorta şirketine kavuşmuş oldular.

Klasik Osmanlı Anonim Şirketler tüzüğüne uygun biçimde tanzim edilen şirket iç tüzüğü 8 fasıl ve 42 maddeden oluşuyordu. İlk fasıl, şirketin kuruluşu, maksadı ve genel merkezinin bulunduğu şehirle ilgiliydi. Şirket, her türlü deniz tehlikesine karşı sigortacılık işlemi yapacaktı. Kurucuları Mösyö Jan Çaçaronisi, Jan Kofupandisi, Dimitriyos Patayasi, Tivzorn Nikolaki, Konstantin Mavrodisi idi. (1.md). Şirketin en önemli özelliklerinden birisi, tabiiyeti sıfatıyla Osmanlı Devleti kanun ve nizamlarına tabi olmasıydı. (2.md). Şirketin genel merkezi, Sakız Adası olacaktı. Ancak diğer Osmanlı şehirlerinde ve yabancı ülkelerde de şube açabilecekti. (3.md). Diğer birçok anonim şirket kendisine yaklaşık 30 yıl ömür biçmişti, hizmet süresi 1 Temmuz 1910 tarihine kadar olacaktı. (4.md). Şirketin sermayesi 50 bin Osmanlı lirasından ibaretti. Sermaye 1600 hisseye ayrılacaktı. (5.md). Senetlerin bir tarafı Türkçe, diğer tarafı Rumca lisanlarında olacaktı. (6.md). Bu uygulama, esasında şirketin “milli” niteliğinin önemli bir göstergesiydi.

Tüzüğün zeyil kısmı, “*şurası mukarrerdir ki, Sakız'da Les Deux Soeurs 'unvânıyla teşekkül eden, sene-i câriye ibtidâsına kadar icrâ-yı mu'âmele etmiş ve müddetinin inkızâsı hasebiyle fesh edilmiş olan sigorta-ı bahri kumpanyasının hukuku, iş bu şirkete devr ve intikâl etmiştir...*”³⁵ şeklinde çok önemli bir ayrıntıya yer vermişti. Burada yeni kurulan şirketin, aslında sadece isim değiştirdiği ve daha önce sigortacılık yapan ancak ruhsat alamadığı için sözleşmesi feshedilen *dýo aderfês* şirketinin devamı olduğu beyan ediliyordu. Nitekim bu hülle yöntemi, devletin ilgili kurumlarınca da fark edildi. Ardından bazı problemlere yol açtı. Mesela devir işlemi öncesinde *dýo aderfês* şirketinin mahkûm olduğu nakdi para cezası, daha sonra Düyun-ı Umumiye tarafından, hukuku devredildiği gerekçesiyle Les Deux Soeurs şirketinden istendi.³⁶ Şirket yönetimi, aralarında bir ilişki

³⁴“...iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhileri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhi ...” BOA, İ. MMS, 126-5397, v.13, 17 Teşrin-i evvel 1307 [29 Ekim 1891].

³⁵BOA, İ. MMS, 126-5397, v.13, 17 Teşrin-i evvel 1307 [29 Ekim 1891].

³⁶“...Sakız'da müteşekkel olup fesh edilen sigorta şirketinin hukuku ahiren teşekkül eden Le de sur (Les Deux Soeurs) nâm anonim Osmanlı bahri sigorta şirketine intikâl etmesinden dolayı şirket-i 'atikanın bâ i'lâm mahkûm olduğu cezâ-yı nakdinin düyün-ı 'umûmiye idâresince şirket-i cedüdeden talep edilmekte olduğu...” BOA, ŞD,3013-69, v.3, 4 Safer 1320 [13 Mayıs 1902].

olmadığını ima ederek borcu üstlenmek istemedi. Ticaret ve Nafia Nezareti, *hak ve menfaatlerin devredildiği gibi, taahhütlerin de aynen intikal edeceği* savıyla hareket ederek itirazı kabul etmedi. Ticaret Bakanlığı, yaptığı açıklamada şirketlerin sadece isimlerinin farklı olduğunu, isimlerin anlamlarının bile aynı olduğuna dikkat çekti. Gerçekte de ilk şirketin adı (dýo aderfés), Yunanca'da "iki kız kardeş" anlamına geliyordu. İkinci şirketin adı (*Les Deux Soeurs*) ise Fransız'ca da iki kardeş (iki hemşire) manasına geliyordu. Bu nedenle bakanlık haklıydı ve söz konusu cezayı yeni şirketin ödemesi gerekirdi.

Yaşanan bu örnek vaka, esasında sigorta sektörünün aşılamayan problemlerinden biriydi. Osmanlı Hükümeti, sigorta şirketlerini denetim altına almak istiyor, ancak şirketler çeşitli yöntemlerle bundan kurtulmanın yollarını arıyorlardı. Ülke geneline yayılan bu ecnebi şirket egemenliğini istediği gibi çözemeyen hükümet, bu defa radikal bir karar alarak yeni bir teklif üzerinde tartıştı. II. Abdülhamid'in büyük destek verdiği öneri, genel merkezi İstanbul olan ve Osmanlı kanunlarına bağlı yeni yerli bir sigorta şirketinin kurulmasını öngörmekteydi. Bu çabalar neticesinde 1892'de İstanbul merkezli Osmanlı Umum Sigorta Şirketi kuruldu ve kısa sürede ülke genelinde örgütlenecek sigortacılık işlemlerine başladı.³⁷

İlk yerli sigorta şirketi olarak ünlenecek olan Osmanlı Sigorta Şirketi, diğer şehirlerde olduğu gibi Sakız Adası'na da şube açtı. Mösyö Frederik Teriko'yu temsilci olarak atadı.³⁸ Osmanlı Sigorta Şirketini, adeta devletin bir sigorta şirketiymiş gibi sahiplenen hükümet, ülke geneline talimatlar göndererek, ecnebi şirketler yerine sigorta işlemlerinde bunun tercih edilmesini tavsiye etti. Bu bağlamda 26 Şubat 1902 tarihinde Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetine hitaben bir emir gönderdi. Ruhsatsız şube ve acenteler açan yabancı şirketlerin emniyet ve itibar derecelerinin bilinemediğine vurgu yaptı. Devamında üzerinde yıllardır çalışılan ve bir türlü çıkarılamayan anonim şirketler nizamnamesi yürürlüğe konulana kadar, Sakız Adası'nda ecnebi şirketlerle sigorta sözleşmesi

³⁷ Özger, *Osmanlı Sigorta Şirketi*, s.92.

³⁸ "...Osmanlı sigorta şirketi tarafından Sakız şehrinde güşâd olunan şu 'beye Mösyö Frederik Teriko nâm zâtın ta 'yîn olunduğu..." BOA, DH. MKT, 2408-100, 16 Eylül 1316 [29 Eylül 1900].

yapılmamasını ve bunun halka duyurulmasını istedi.³⁹ Böylece isim değiştirme cihetiyle faaliyet izni koparmaya çalışan *Les Deux Soeurs* şirketine de bir yönüyle itibar edilmemesi, tüm işlemlerde Osmanlı Sigorta Şirketi'nin tercih edilmesi istenmiş oldu.

Osmanlı Hükümeti, denetime tabi Osmanlı Sigorta Şirketinin piyasaya tam anlamıyla hâkim olmasını teşvik etti. Bir yandan bu tür tebliğler gönderirken, öte yandan denetime tabi olmak istemeyen yabancı şirketlerin faaliyetlerini bir şekilde engellemeye çalıştı. Mesela Balkan sigorta şirketi müdür muavini Mösyö Mihail Sarakof'un İstanbul, Selanik ve Üsküp'te şube açmak için yaptığı başvurusu reddedildi. Bulgar Milli Bankası müdürünün Selanik Manastır'da ticari araştırmalar yapmak isteği geri çevrildi.⁴⁰ Böylece hem Sakız Adası hem de diğer Osmanlı kentlerinde, yabancı sigorta şirketlerinin etkinliği ve piyasa hâkimiyeti kontrol altına alınmaya çalışıldı. Ancak şirketlerin rekabeti, adanın elden çıkışına kadar devam etti.

Sonuç

Buharlı gemilerin deniz taşımacılığında kullanımı, uluslararası nakliyatı kolaylaştırmıştır. Gemi kazaları ve korsan saldırıları, sektörün karşılaştığı büyük risk idi. Sigorta şirketleri, bu rizikoyu azaltmak amacıyla tüccarın talebi doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu kısa çalışmada görüldüğü üzere, sigorta şirketlerinin rağbet ettiği yerler liman kentleridir. Sakız Adası, bu yönüyle öne çıkmıştır. Avrupa menşeli şirketlerin ilk şube ve acente açtıkları, Osmanlı toplumunun sigortacılıkla karşılaştığı ilk yerlerden biri olmuştur. Coğrafi konum ve ticari potansiyeli nedeniyle Sakız Adası, XIX. yüzyıl boyunca sigorta kumpanyalarının rekabet ettiği bir alan haline gelmiştir. Osmanlı Hükümeti, Sakız'da yabancı şirket tahakkümünü kırmak için çeşitli tedbirler almıştır. Şirketler

³⁹ "...ecnebi sigorta kumpanyaları bilâ ruhsat şu'be ve acenteler güşâd etmekte olduklarından bunların derece-i emniyet ve i'tibârları meçhûl olmasıyla anonim şirketleri nizâmnâmesinin mevki '-i tatbiki vaz'ına değîn ecnebi sigorta şirketleri ile 'akd-ı mukâvelât olunmamasının ahaliye i'lâmî..." BOA, DH.MKT,2593-75, 17 Şubat 1317 [26 Şubat 1902].

⁴⁰ "...Bulgarların böyle şubeler güşâdi teşebbüsünde bulunmaları oralardaki Bulgar teba'a-i şahânenin bu sûretle de ifsâdı için yeni tertibden ibâret olacağı melhûz bulunduğuna mebnî müraca'ât vukû'unda geçiştirilmesi..." BOA, Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), 94-6, 15 Aralık 1897.

ise piyasa üzerindeki imtiyazlarını kaybetmemek için mücadele vermişlerdir. Bunun için mevzuat boşluklarından yararlanmışlar, iç tüzüklerinde yaptıkları değişiklikle zorunlu tutulan uygulamalara şeklen bağlı kalmışlardır. Sektörün doğrudan alakalı olduğu kurumlar, sorunları çözme hususunda bazen farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Adadaki ticaretin sekteye uğrama riskini gözeterek karar almışlar, sözleşmeleri feshetmek yerine, tüzüklerinde problem bulunan şirketlere süre tanınması usulünü benimsemişlerdir. Sakız Adası özelinde sektörde yaşanan temel problem, yabancı şirketlerin denetimi meselesidir. Bağlı buldukları devletlere öteden beri verilmiş olan imtiyazlar, hükümeti bu konuda kısıtlamıştır. Bu durum, ticari açıdan denge siyaseti güdülmesine yol açmıştır. Yabancı şirketler, hukuken kontrol altına alınamayınca, bu defa onlarla rekabet edecek “yerli” şirketler devreye sokulmuştur. Ancak rekabet, ada elden çıkana kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Vesikaları

BOA, (Başkanlık Osmanlı Arşivi).

BOA, DH. MKT (Dâhiliye Mektûbî Kalemi Evrakı) 207-60; 1775-30; 1785-13; 1804-18; 1871-109; 2408-100, 2593-75.

BOA, HR. MKT (Hâriciye Mektûbî Kalemi Evrakı) 341-26; 356-98; 760-96.

BOA, HR. UHM (Umûr-ı Hukûk-ı Muhtalita Müdüriyeti Evrakı), 227-73.

BOA, İ. MMS (İrâde Meclis-i Mahsûs), 126-5397.

BOA, MV (Meclis-i Vükelâ Mazbataları), 94-6.

BOA, ŞD (Şûrâ-yı Devlet Evrakı), 1190-36; 3013-69.

BOA, Y.A.HUS (Yıldız Sadâret Husûsi Ma'rûzât), 248-78.

2.Kitap ve Makaleler

Ahmed Reşid, *Hukuk-ı Ticaret*, Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi Matbaası, İstanbul 1312.

Baskıcı, Murat, “Osmanlı Anadolusunda Sigorta Piyasası: 1860–1918”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. 57, sayı 4, Ekim-Aralık 2002, ss. 1-33.

Başarılı, Hakan, *XIX. Yüzyılda Sakız Adası Ticareti*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

- Chaim, Vardit Rispler, “Insurance and Semi-Insurance Transactions in Islamic History Until the 19th Century”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 34, No. 3 (1991), pp. 142-158.
- Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, c. III, Dersaadet Matbaası, Dersaadet 1330.
- Gencer, Ali İhsan, “Sakız Adası'nda Açılan Özel Bahriye Mektebi”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı 8-9, İstanbul 1980, ss.103-116.
- İbn Hazm Ferid, “Siyaset-i Şerriyye: Sigorta”, *Beyanülhak*, cilt: II, sayı: 27, 23 Mart 1325, ss. 633-636.
- Kahya, Fatih, *Osmanlı Devleti 'nde Sigortacılık*, Libra Yayınları, İstanbul 2010.
- Keskin, Filiz Yaşar, *Bir Osmanlı Adasında Toplum ve Ekonomi (XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Sakız)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013.
- O'Byrn, David, “Britain and Turkey - A Long Running Relationship”, *Insight Turkey*, May 1997, No. 5 (May 1997), pp. 113-118.
- Örenç, Ali Fuat, “Sakız Adası”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36, İstanbul, 2009, ss.6-10.
- Özger, Yunus, *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sigorta Sektöründe Milli Yapılanma Osmanlı Sigorta Şirketi*, İdeal Yayınları, İstanbul 2017.
- Şimşek, Fatma, “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinde Kaçak Gemi Yapımı”, *Belleten*, Nisan 2019, cilt LXXXIII, sayı 296, 2020. ss.201-207.